

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

Слов'янський світ і Україна

Збірник наукових праць на пошану
ректора Рівненського державного гуманітарного університету,
професора Руслана Постолювського

Рівне
Видавець О. Зень
2021

УДК 94(367):94(477)
С-481

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 6 від 30 червня 2021 р.)

Рецензенти:

Анатолій Філінюк – доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України Кам'янець-
Подільського національного університету імені
Івана Огієнка

Володимир Фісанов – доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної інформації
Чернівецького національного університету імені
Юрія Федьковича

Тарас Чухліб – доктор історичних наук, провідний науковий
співробітник Інституту історії України НАН
України

Відповідальний редактор
кандидат історичних наук, професор **Валерій Шеретюк**

Слов'янський світ і Україна: Збірник наукових праць на пошану ректора Рівненського державного гуманітарного університету, професора Руслана Постолювського. – Рівне : О. Зень, 2021. – 432 с.

ISBN 978-617-601-377-8

Видання присвячене 70-річчю від дня народження професора, ректора Рівненського державного гуманітарного університету, заслуженого діяча науки і техніки України, члена-кореспондента Академії педагогічних та соціальних наук, члена-кореспондента Міжнародної слов'янської академії Р. М. Постолювського. У збірнику подані наукові розвідки з історії слов'янських народів та широкого спектру проблем української історії різних періодів. Серед авторів – науковці з академічних установ та вишів України й зарубіжжя.

Видання розраховане на науковий та викладацький загал, студентів, та всіх, хто небайдужий до історії.

УДК 94(367):94(477)

ISBN 978-617-601-377-8

© Рівненський державний
гуманітарний університет, 2021

МУЗЕЙ ЯК МІСЦЕ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ: ПРАКТИКИ БЕРЛІНУ

Зміна епохи, влади та культурних домінант часто призводять до того, що місто змінює свою карту місць пам'яті. Аналізуючи міський простір з перспективи ландшафтної історичної семіотики, можна не лише створити точний портрет міста, а й в окремих випадках дослідити генезис його культури пам'яті.

Основною функцією місць пам'яті є закріплення індивідуальної чи групової пам'яті, а їх створення та усвідомлення виступає головним чинником формування соціальної чи національної ідентичності. Тому вивчаючи зміну пам'ятних місць, можна зрозуміти зміну історичної самосвідомості й колективної ідентичності певної соціальної групи [5, с. 38].

В останні десятиліття термін «місце пам'яті» збагатився новими конотаціями, завдяки все більшому поширенню такого концепту як «місце совісті», який покликаний пояснити проблеми демократичного транзиту через меморіалізацію недавнього минулого, в якому постійно нехтувалися права людини [7, с. 105]. Передусім це стосується так званих травматичних місць, завдяки яким люди, перетворюючи їх у місця пам'яті, хочуть запобігти повторенню подібних злочинів. Слушною є думка А.Ассман, що для різних соціальних груп травматичне місце має різне смислове та емоційне навантаження: «Для тих, хто вижив та їхніх дітей, які тут оплакують своїх загиблих рідних, це, насамперед кладовище. Для тих, хто особисто не пов'язаний з мільйонами жертв, це музей, який становить собою місце злочину, законсервоване за допомогою експозицій та екскурсій. Для церковних або політичних груп це передусім місце паломництва, як місце страждань видатних мучеників. Для міського правління історичне місце стає приводом для публічних виступів, закликів, пояснень і домагань. Для істориків воно залишається місцем археологічних пошуків і збереження слідів» [1, с. 348].

Для того щоб певне місце чи об'єкт стали меморіальними недостатньо, щоб про нього просто не забували, воно повинне визнаватися таким певною соціальною групою. В цьому контексті одним із елементів структурування і конструювання пам'яті суспільства є музей та інші, подібні з ним репрезентаційні форми. Музей, граючи безліч ролей в суспільному житті, передусім є комерційною культурної та історичної пам'яті, засобом, завдяки якому людина може доторкнутися до реальності за межами її просторово-часового поля, тобто являє собою справжній парадокс: місце, де ми можемо побачити чи відчутти присутність чогось, чого вже більше не існує.

Вивченню окремих питань діяльності музеїв-місць пам'яті присвячені праці таких дослідників як П. Нора, Г. Хінца, П. Вербицької, О. Наварро, Х.Роїже, Г. Супригіної та інших.

У нашому дослідженні ми зосередимося на аналізі музею як соціального інституту, який сприяє устанавленню цінностей у свідомості людини на основі кількох ініціатив у царині культури пам'яті в міському просторі Берліну.

В багатьох країнах світу, зокрема Європи, демократичні процеси зумовили зміну соціальної ролі музею, породили суперечності між можливостями традиційних методів музейної діяльності та сучасними суспільними потребами та запитам, що зумовило інтенсивний пошук нових засобів підвищення її якості та ефективності.

У цьому контексті Ганс Мартін Хінц, президент Міжнародної ради музеїв, зазначив, що впродовж останніх десятиліть спостерігається виразна тенденція перетворення музеїв на місця примирення – примирення з минулим, і між колишніми конфліктуючими сторонами, проте не намагаючись гармонізувати історію. Де-не-де музеї вже функціонують як авангард і такі, що задають тон у цій дуже важливій для суспільства роботі [8]. На його думку, у глобалізованому світі потрібно переосмислювати сприйняття музейних об'єктів та виставок, щоб створити можливості пояснювати людям світ з різних поглядів. Це дає змогу не лише краще пізнати своє минуле й культуру, але й також зрозуміти іншого. Перегляд експозиції завжди потребує роздумів про роль музеїв у служінні суспільству. Не об'єкти інформують про себе, а людське сприйняття надає предметам цінності, як пізнавальної, так і емоційної [8].

Сучасний вимір музейної комунікації характеризується взаємодією музейної аудиторії, спеціалістів різного профілю, а також громадськості впродовж освоєння культурно-історичного середовища, з якого можуть розпочатися соціальні зміни. На жаль, більшість музеїв, зокрема на пострадянському просторі, все ще не в змозі навчити нас розпізнавати закладені в них міфи, які пов'язані з тим, що А. Хупер-Грінхілл називає «господарським нарративом» [9, р. 24]. Вони не вчать розвивати критичне мислення. З їх допомогою ми можемо навчитися, хіба що, бачити себе з позиції інших, що у випадку з країнами, що розвиваються, призводить до відчуття особистої неспроможності [3, с.10]. В таких випадках ще, мабуть, рано проводити міжнародні музейні форуми та співпрацювати заради подолання минулого. Це було і є актуальним, приміром, для України, де більшість музеїв ще й досі перебувають на повному державному контролі в плані контенту та концепцій.

Для того, щоб стати соціально релевантним, музей повинен трансформуватися в простір комунікації, в якому відвідувач не лише стикається з проблемами сучасного суспільства, які спостерігаються крізь призму історії і пам'яті, але й має можливість відповідати і реагувати на те, що перед ним експонується. Музеї повинні сміливо дивитися у вічі протиріччям і робити їх експліцитними [3, с.10].

В модерних музеях, експонат чи виставка, уособлюючи собою символ, знак, повинен містити великий естетичний та інформаційний потенціал. За допомогою спеціальної мови як найважливішого засобу в механізмі передачі минулого досвіду для реалізації зв'язку поколінь, музей не лише зберігає, а й реалізує історичну пам'ять суспільства, граючи роль своєрідного літопису історії. Саме тому основною знаковою системою, яку складають музейні експонати, російський музеєзнавець М.Нікішин називає «мову музею» [4, с. 11].

Одним з найновіших трендів у діяльності сучасного музею, є ресурс емоцій. Більшість способів подачі історії досить часто використовують емоції, які викликані фільмами чи образами експозицій або самого музею, а інколи

пропонується відвідувачам фізичний чи психічний досвід (скажімо, знаходження в умовах бомбардування чи в газових камерах). Такі музеї, як зазначають М.Асенсіо і Е. Пол, роблять спробу вийти за межі простої експозиції, «вони намагаються звернутися до наших почуттів і викликати емоції» [7, с. 104]. Подібний підхід надає можливість для тих поколінь, які не мали безпосереднього досвіду життя у воєнний час, відчути ті ж «відчуття», які мали їхні, скажімо, батьки. Досить часто така гра емоцій викликає персональний зв'язок з жертвами, що дозволяє усвідомити всю глибину тієї чи іншої трагедії.

Ще одним успішним підходом у функціонуванні музеїв є вмiле використання простору, (пере)оцінка ландшафту та конструювання певних сценаріїв. Інколи сам ландшафт містить слiди конфлікту (укриття, концентраційні табори тощо), втім досить часто «створення» сценаріїв або реконструкція окремих елементів пейзажу відбувається під час музеалізації. Таким чином автори намагаються створити «дух місця» [7, с. 104].

Нам би хотілося б проілюструвати подібні новітні стратегії музейного мистецтва та ініціативи в царині спадку та пам'яті екскурсом до сучасного Берліну – домівки для багатьох елементів «механізму пам'яті», де достатньо просто подивитися собі під ноги та побачити суцільну викладену з бруківки лінію-шрам. У міському ландшафті німецької пам'яті не лише у традиційно звичному мистецтвознавчому, але й в історично-культурологічному аспекті особливо вирізняються незвичні архітектурні творіння – музей-центр «Топографія терору», Єврейський музей та музей Ванзейської конференції. Характерною ознакою названих культурно-історичних центрів є архітектурно-монументальний меседж сучасного суспільства до майбутніх поколінь про пам'ять катастроф, людських жертв і трагедій.

Там, де в період «третього рейху» знаходилася штаб-квартира гестапо і гестапівська тюрма сьогодні постає меморіальний комплекс «Топографія терору», який розпочав свою історію з маленької виставки і виріс сьогодні у велику, втім сіру та безлику квадратну будівлю зі скла і металу, яка і стала виставково-інформаційним центром. Архітектори навмисне надали йому такий зовнішній вигляд. Суперечки про те, чи потрібен такий музей тривали декілька десятиліть. Довгий час німці намагалися викреслити це страшне місце зі своєї колективної пам'яті, слідів нацистської історії ніхто не хотів помічати. Руїни будівель, які вціліли після бомбардувань, після війни розібрали, кругом виник пустир, на якому західніше Берлінської стіни певний час був автодром. Лише в 1987 р. в межах святкування 750-річчя Берліну німцям дозволили нагадати, що знаходилося на цьому місці в нацистський період. До речі, показово, що даний меморіал присвячений не жертвам, а злочинцям.

Основна експозиція «Топографії терору» займає 800 кв.м. і висвітлює історію та діяльність СС і систему терору та насилля в «третьому рейсі» у формі копій документів, аудіо- і відео матеріалів, 3D графіки, та в звичайних фотографіях, які деколи є переконливішими більшості слів. І жодних предметів чи експонатів – така концепція «Топографії терору». Виставка влаштована за принципом розгорнутої книги: великі стенди з об'ємними копіями світлин 1930 – 1940-х рр., з анотаціями, картами, схемами, факсиміле документів. Матеріали згруповані в п'ять основних розділів: нацистське захоплення влади; установи

терору (СС і поліція); терор, переслідування і Голокост в рейху; СС та Головне управління імперської безпеки на окупованих територіях, а також війна та післявоєнний період [14].

Окрема частина експозицій розповідає про Берлін в 1933 – 1945 рр., також до складу центру входять і експонати, які знаходяться під відкритим небом: підвали гестапо, бараки таборів для підневільної праці та інші будівлі, які збереглися. Разом з тим на території цього незвичного музею під відкритим небом знаходиться 200-метровий фрагмент стіни – «прикордонна стіна 75» [14].

Документальний центр на місці штаб-квартири нацистської держави покликаний знайти відповідь на доволі складне для сьогоdnішнього дня питання: як могла за такий короткий час демократія перетворитися в тоталітаризм? З цього приводу директор центру і один із його засновників історик Андреас Нахама сказав: «Я сподіваюся, що всі, хто сюди приходитимуть, будуть робити це з відчуттям власної гідності, не схилиючи голови. Це не місце вшанування жертв. Це місце історичної пам'яті та навчання. Мені здається, нам вдалося створити на місці колись відкритої рани дещо на кшталт шраму історії. Перехожий спіткнеться поглядом в цю територію, де немає зелені, де все сіре, – і це саме те, чого ми прагнемо досягти. Ми хочемо нагадати про те, як хоч і слабку, та все ж діючу демократію Веймарської республіки вдалося на протязі 120 днів перетворити в диктатуру. Ми хочемо нагадати: те, що відбулося одного разу, може повторитися знову» [10, s. 368].

«Топографія терору» не лише зберігає пам'ять про минуле, вона, на думку директора центру, демонструє те, що «відбувається в країні, в якій поліцейська влада не контролюється з боку незалежних інстанцій, коли об'єднується партійний, державний і репресивний апарати» [11]. Для відвідувачів це наочний приклад того, що історію не варто замовчувати, її необхідно рятувати від забуття.

Топографічний музей терору змістовно доповняє ще одна установа, яка відрізняється від інформаційного центру тим, що разом з Меморіалом загиблим євреям створена в пам'ять про *жертви* нацизму – Єврейський музей, побудований за проектом одного з найвідоміших архітекторів світу, єврея за національністю, прихильника деконструктивізму Данієля Лібескінда.

В др. пол. ХХ ст. у ФРН «єврейська тема» набувала все більшої актуальності, політика подолання минулого, примирення з народами, які постраждали від нацистів викликали все більше спалахів дискусій щодо (не)доцільності спокутування провини післявоєнним поколінням німців. Саме Єврейський музей міг стати, на думку його прибічників, ланкою гармонізації відносин між цими двома народами [6, с. 69]. Тим паче, що подібний музей, який висвітлював культуру єврейських німців, вже існував у Берліні з 1933 р. по 1938 р. Парадоксально: він був відкритий за декілька днів до приходу до влади нацистів і проіснував майже шість років, до подій «кришталевої ночі», коли нацисти перейшли до політики жорсткого терору щодо євреїв. У 1988 р. після доволі експресивного «спору істориків» було прийнято рішення про будівництво нового Єврейського музею, яке тривало майже десять років. Будівля Лібескінда була відкрита для відвідувачів у 1998 р., і ще впродовж двох років, доки не були встановлені експозиції, діяла як музей архітектури. Та навіть

після відкриття більшість спеціалістів зазначали, що Лібескінду в архітектурних формах вдалося більш адекватно відобразити феномен єврейської історії в Німеччині, ніж експонатам.

Сам автор проекту вважає, що за більш ніж 65 років, які минули між відкриттями двох Єврейських музеїв в Берліні, «історія євреїв в Німеччині настільки розбилася в події знищення і війни, що розповісти її в традиційній формі стало неможливо» [13]. Тому в своєму проєкті Лібескінд навмисне уникав будівництва в традиційному музейному стилі, наголошуючи на суб'єктивні асоціації відвідувачів, їх емоції, назвавши його «Between the Lines», тобто за принципом «поміж ліній» [13]. План музею нагадує свинцевий зигзаг, перекреслений прямою лінією, і коридори – осі, які від входу через підземний тунель підіймаються до верху, від чого простір музею відчутно дискомфортний, сповнений гострих кутів та порожніх приміщень. Він ніби символізує ту порожнечу та відсутність, які виникли в Європі в результаті масового знищення єврейського населення. Сам Лібескінд характеризує свою архітектуру: «Що важливо – це досвід, який ви отримуєте із неї. Інтерпретація відкрита» [13].

В просторовому розрізі зверху музей нагадує розколену зірку Давида. Вхід всередину архітектор зробив через підземний тунель, тобто невидимим зовні. В середині створено особливу атмосферу, де простір поділено на три вісі, що символізують три різні долі євреїв: вісь вигнання, яка веде до Саду вигнання, вісь кінця – до Вежі Голокосту та вісь безкінечності або вісь життя, яка символізує історію, культуру та звичаї єврейського народу.

В Саду міститься 49 квадратних кам'яних колон, які нахилені в одному напрямку, таким самим чином під ними викладена бруківка, що складає враження ніби земля втікає з-під ніг. Саме те, що відчуває людина, яку виганяють з рідної землі. В музейній порожнечі на підлозі розкидані металеві ржаві листки у вигляді зболених масок облич, які ніби кричать про допомогу, що символізує жертвність і втрату та є нагадуванням, скільки мільйонів людей було знищено через жорстокість одних і страх інших. Ця експозиція так і називається «Опале листя». Вежа Голокосту – невеликий закритий простір з високими чорними стінами і вузьким віконцем зверху, куди впускають по одному. Перебуваючи знизу, відвідувач відчуває віддалені звуки міського життя і смужку яскравого світла – промінчик життя, який залишився недосяжним для тих, хто загинув у концтаборах [13]. Таким чином, музейний проєкт був спланований і реалізований так, щоб відвідувачі не лише задумалися, а й частково відчули всю біль єврейства Німеччини.

Варто зазначити, що це місце пам'яті є симбіозом двох важливих процесів: євреї отримали офіційне визнання як етнічної складової німецької історії, німці, створивши цей музей – можливість звільнитися від психологічного тиску минулого [6, с. 83]. В цьому контексті Президент ФРН Й. Рау виразив сподівання, що Єврейський музей «стане містком..., де зустрінуться старі та молоді, євреї і неєвреї... люди різного походження і представники різноманітних культур», а федеральний міністр культури Ю.Ніда-Рюмелін назвав музей «місцем зустрічі», яке «зробить свій внесок у спогади, зверненні в майбутнє». Він підкреслив, що «людям необхідні підстави, шанси та місця, де можна навчитися використовувати досвід минулого для теперішнього і втілення

майбутнього» [6, с. 83]. Подібна рефлексія на тему глибинних цінностей засвідчує про вагомість суспільно-політичних змін в Німеччині, та ролі в них музеїв.

Цікавою комемораційною практикою даного музею є тимчасова жива інсталяція під назвою «Вся правда про євреїв» [15]. Серед десятків різноманітних експонатів адміністрація встановила скляну вітрину, за якою сидить жива людина – єврей за національністю, і якому можна задати будь-яке питання щодо історії, життя, звичаїв єврейського населення. Ідея експозиції – сприяти відвертій розмові, при якій скляна перепона поступово зникає, чим сприяє зближенню між євреями та німцями чи представниками інших націй.

Ще однією опцією, яка засвідчує усвідомлення Катастрофи, її витоків, наслідків та уроків, є створення в Берліні музею Ванзейської конференції. Для всіх, хто знайомий з історією Голокосту, Ванзейська конференція стала символом нацистського «остаточного вирішення єврейського питання» – бухгалтерією смерті, фабрикою масового знищення людей, де вбивства стали звичайною рутинною роботою для багатьох людей.

Меморіальний центр розміщений в історичній будівлі поч. ХХ ст., яка в період «третього рейху» використовувалася для нарад СС. Свою назву будинок отримав в 1942 р., коли в ньому відбулася конференція, від озера Ванзе. На зустрічі високопосадовців силових структур нацистської Німеччини обговорювалося стратегічне питання депортації на схід і фізичного знищення євреїв. Відповідно до складеного протоколу, планувалося здійснити систематичний геноцид всього єврейського населення Європи. «Остаточне вирішення» мало замінити особистий контакт вбивць і їх жертв на механічний конвеєр газових камер і рабської праці. Виявлено таємний документ було лише в 1947 р. [12].

В 1992 р., в пам'ять 60-річчя терору, будинок було реорганізовано в меморіал і освітній центр. На першому поверсі приміщення розташована постійна експозиція «Ванзейська конференція і геноцид європейських євреїв», на якій представлені оригінали документів, фотографії і свідчення очевидців нацистських злочинів [12].

В музеї немає експонатів як таких, є численні інформаційні стенди, які розповідають про історію антисемітизму в Німеччині, про геноцид євреїв в «третьому рейсі» і на окупованих територіях, опір Голокосту. Автори музею не просто хотіли показати трагічне місце, вони надали документи, представили людей, які за ними стояли – «кабінетних злочинців», і спонукають відвідувачів самих зробити висновки не стільки по історії знищення євреїв, скільки по історії трансформації норми.

По расовій політиці в кожній з окупованих нацистами країн функціонує окремий стенд. Зокрема, відображена діяльність айнзатцгруп на теренах СРСР на прикладі розстрілу євреїв в м. Дубно в червні 1941 р. Солдат вермахту покеровано сфотографував процес знищення, забезпечуючи фото жорсткими анотаціями: «Євреї копають могили», «Євреї очікують розстрілу», «Розстріл євреїв», «Останній подих єврея». Взагалі така практика фотографування була доволі поширеною в нацистський період, особливо коли вбивство відбувалося підрозділами «місцевої» поліції, укомплектованої тамтешніми

колабораціоністами з-поміж нелюдів чи кримінальних злочинців, аби продемонструвати, що ненависть до євреїв не є властивістю лише німців.

В кожному залі є стільці для відвідувачів – специфіка інформування не є шокуючою, спокійна і просвітницька інтонація експозиції запрошує до вдумливого вивчення. «Обставини місця» дозволили детально опрацювати інформацію про фатальну для мільйонів євреїв подію, яка зламала ілюзії людства про гуманітарний напрям розвитку цивілізації. Сподівання та зусилля працівників музею в те, що саме в цьому місці людина повинна спробувати віднайти простір, який допоможе відновити віру в людство, заслуговує шани.

Таким чином, проаналізовані нами три комемораційні об'єкти – це лише найпомітніші нагадування про період нацизму. На справді їх в Берліні набагато більше, ця трагедія злилася з «тілом» міста. Берлінським місцям пам'яті жертв нацизму притаманний високий трагічний символізм: сила творчого підходу тут така, що відчуваєш скорботу по всім невинним жертвам і невинно убієнним. На протигагу фальшивому нацистському пафосу німці створили чи не найкращу в світі траурну архітектуру. Німеччина, яка взяла на себе відповідальність за Другу світову війну, переживає її з належною гідністю. Саме такий підхід до злочинного минулого одночасно означає роботу над формуванням громадянського суспільства в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / Аляйда Ассман [Пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева та О. Юдіна, за наук. ред. О. Юдіна]. - Київ: Ніка-Центр, 2012. - 440 с.

2. Вербицька П.В. Історичний музей як чинник примирення та суспільного діалогу / П. Вербицька // *Historical and Cultural Studies*. - Vol. 1. - No. 1, 2014. – P. 13 - 17.

3. Наварро О. История и память в современном музее: несколько замечаний с точки зрения критической музеологии / Оскар Наварро // *Вопросы музеологии*. – № 2. – 2010. – С. 3 – 11.

4. Никишин Н. А. «Язык музея» как универсальная моделирующая система музейной деятельности / Николай Никишин // *Музееведение: проблемы культурной коммуникации в музейной деятельности*. - М., 1989. - С. 7 – 15.

5. Нора П. Всемирное торжество памяти / П'єр Нора // *Неприкосновенный запас. Дебаты о политике и культуре*. - 2005. - № 2-3 (40-41). - С. 37-51

6. Супрыгина Г.Г. Еврейский музей в Берлине / Галина Супрыгина // *Вестник Томского государственного университета*. – № 2(3). – 2008. – С. 69 – 84.

7. Роижэ Х. Музеология и память о прошлом: образы Гражданской войны в экспозициях испанских музеев / Хав'єр Роижэ // *Вопросы музеологии*. - № 1 (7). – 2013. - С.100 – 115.

8. Hinze Hans Martin. Challenges and Possibilities. Museums in Globalized World [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.museums.org.ua/lecture>

9. Hooper-Greenhill A. Museums and the Interpretation of Visual Culture. - London, 2003. – 195 p.

10. Topographie des Terrors. Gestapo, SS und Reichssicherheitshauptamt in der Wilhelm- und Prinz-Albrecht-Straße. Eine Dokumentation Katalogband zur gleichnamigen Präsentation, hg. v. Stiftung Topographie des Terrors, vertreten durch: Prof. Dr. Andreas Nachama. – Berlin, 2010. - 432 s.

11. <http://www.dw.com>
12. <http://www.ghwk.de>
13. <http://www.jmberlin.de/index.php>
14. <http://www.topographie.de>
15. <http://www.zentralratdjuden.de/ru/article/4435>

ЗМІСТ

ВШАНОВУЮЧИ ЮВІЛЯРА

Валерій Смолій

Слово про ювіляра.....4

Олександр Завальнюк

Alma mater Руслана Постоловського у 1960-1970-х рр.
(До історії Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту)8

Роман Михальчук

Професор Руслан Постоловський – науковець та управлінець
(До 70-річчя заслуженого діяча науки і техніки України).....20

РОЗДІЛ 1. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Олег Озимчук

Причини конфронтації Англії та Франції в XII – на початку XIV століть32

Юрій Терешко, Оксана Левак

Початок правління прем'єр-міністра Джуліо Мазаріні – «тіні Рішельє»
і зовнішня політика Франції у Західній Європі в період тридцятилітньої
війни (1643-1647 рр.).....38

Наталія Плюта

Демографічні, економічні та політичні фактори розвитку колоніальної
ідеї у Франції в новий час48

Катерина Шевчук

Трансформаційні процеси в естетиці на початку – в першій половині
XX ст.56

Ігор Десятничук

Чехи та чеські землі у фокусі прагнень чеських німців у роки
Першої світової війни65

Світлана Шульга

Волинські чехи у зовнішній політиці міжвоєнної Чехословаччини.....73

Степан Синяк

Польська державна політика у сфері військово-фізичної підготовки.....82

Андрій Слесаренко

Друга світова війна та Голокост у кінофільмах чеських режисерів
Збинеска Бриниха та Юрая Герца.....91

Ігор Філіпчук

Інтелектуальна підготовка демократичного руху в Чехословаччині
1967-1968 рр.: суспільно-історичні обставини 99

Тетяна Опанасюк

Становлення і діяльність опозиційно-радикальних течій в СРСР
у 1987-1989 рр. 109

Інна Мартинчук

Особливості внутрішньопарламентської боротьби в Словацькій
республіці в 1993-1998 рр. 118

Тетяна Шамсутдинова-Лебедюк

Особливості сучасних взаємовідносин чоловіка й жінки у ісламі 128

РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Андрій Блануца

Земельні надання на умовах земської служби як елемент станової
культури у Великому Князівстві Литовському (Друга половина XV –
середина XVI ст.) 138

Андрій Гурбик

Концепти «Звичай» і «Право» в звичаєво-правовій культурі
українських земель XVI – XVII ст. 145

Богдан Прищепя

Планування та забудова замку князів Острозьких у Старокостянтинові 159

Галина Панишко

До питання політичних аспектів українсько-польських:
від Люблінської унії до Люблінського трикутника 169

Олена Прищепя

Освітні практики Речі Посполитої на Правобережній Україні
(1773–1793 рр.) 177

Микола Кучерепа

Правовий і майновий статус православної церкви у Польщі
у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) 184

Любов Заглинська, Оксана Лукомська

Історичний аспект розвитку економічної освіти в Україні 199

Юрій Крамар

Професійно-технічна освіта на Волині у міжвоєнний період
(1921–1939 рр.) 205

Руслана Давидюк, Віталіна Данильчук

«Рідні хати» як проурядові культурно-освітні осередки Волинського воєводства 213

Юлія Візіїв

Волинський пласт: хронологія розвитку 220

Володимир Баран

Військово-чекістські операції НКВС проти українського підпілля в Західній Україні: 1939–1941 рр. 229

Валентина Добровичинська

Пропагування радянської освіти у періодичних виданнях Волинської та Ровенської областей (1939–1941 рр.) 237

Ірина Рибачок

Богословсько-педагогічна академія УАПЦ в Мюнхені 1946-1952 рр. (До 75-ліття від заснування) 244

Олена Ворон, Оксана Ворон

Релігійна політика на Рівненщині у 50-60-х роках ХХ століття 254

Дмитро Малезжик

Репресивна політика радянської влади проти творчої інтелігенції УРСР (Друга половина 1960-х рр.) 262

Олександр Комарницький

Рівненський педінститут у роки Горбачовської перебудови 268

Сергій Жилюк, Лариса Паніна, Сергій Шаправський

Державно-церковні відносини на Житомирщині у контексті суспільно-релігійних трансформацій 1989-1991 рр. 277

Руслана Шеретюк

Мистецтво як чинник формування національної ідентичності: український контекст 285

Ірина Панчук

Сучасні протестанти в Україні: особливості ідентифікації 292

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ, МЕТОДОЛОГІЯ, ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Анатолій Філінюк, Олександр Григоренко

Мистецтво Волині ХVI – ХVII ст. у науковій спадщині професора Мечислава Гембаровича 302

Grzegorz Baziur

Świadomość narodowo-państwowa i jej rola w procesie samoidentyfikacji obywatelskiej społeczeństwa ukraińskiego – wybrane problem308

Сергій Троян, Наталія Нечаєва-Юрійчук

Перша світова війна 1914–1918 рр. і маніпуляція свідомістю людини в умовах зародження нової світ-системи331

Максим Гон, Наталія Івчик

Полпотівське «взірцеве суспільство» у дискурсі історії повсякдення341

Оксана Гуменюк

Повсякдення радянської господарської культури: історіографічний аналіз349

Сергій Троян

Постколоніальні студії: західний і український дискурс358

Наталія Кінд-Войтюк

Інноваційні виклики вивчення історії у контексті реалізації завдань нової української школи365

Кароліна Цинк

Охорона довкілля як об'єкт екологічної освіти (соціологічне дослідження позицій українських студентів)372

Тетяна Кузьма

Музей як місце історичної пам'яті: практики Берліну383

Алла Киридон, Віктор Троян

Європейська ідентичність у парадигмальних обрисах космополітичної концепції Ульріха Бека391

Оксана Кундеус

Концептуальні основи європейської інтеграції400

Алла Киридон

Колективна пам'ять як ціннісно-смілова матриця національної ідентичності405

Олег Санжаревський, Наталія Байда, Андрій Стемпіцький

Приватні військові компанії: міжнародний досвід та перспективи для України414

Відомості про авторів.....422

Наукове видання

Слов'янський світ і Україна

Збірник наукових праць на пошану ректора
Рівненського державного гуманітарного університету,
професора Руслана Постолювського

Технічний редактор
О. М. Борилюк-Міськов

Підп. до др. 08.09.2021.

Формат 70x100¹/₁₆.

Папір офсет.

Друк цифр.

Гарнітура Таймс.

Ум. др. арк. 33,6.

Обл. вид. арк. 33,6.

Тираж 100 прим.

Видавець О. Зень
Свідоцтво суб'єкта видавничої
справи РВ № 26 від 6 квітня 2004 р.
пр. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне, 33022;
тел.: 068-025-067-4; olegzen@ukr.net

Друкарня: «Формат-А»
вул. Центральна, 58, с. Корнин
Рівненського р-ну Рівненської обл.,
35304, 0362-20-53-37